

УДК 78.03/.07

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/44-1-9>**Наталія ДОМАШИЧ,**

orcid.org/0000-0002-7814-742X

викладач циклової комісії «Загальне фортепіано», концертмейстер
Відокремленого структурного підрозділу «Фаховий музичний коледж» Комунального вищого
навчального закладу «Дніпропетровська академія музики імені Михайла Глінки»
Дніпропетровської обласної ради
(Дніпро, Україна),
здобувач кафедри історії музики та музичної етнографії
Одеської Національної музичної академії імені А. В. Нежданової
(Одеса, Україна) natadomashich@gmail.com

СПАДКОЄМНІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ БАЛАЛАЄЧНИХ ШКІЛ: ВЗАЄМОДІЯ ВИКОНАВСЬКИХ І МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД

У статті досліджуються спадкоємні традиції українських балалаєчних шкіл; здійснена спроба узагальнення виконавського та методичного досвіду провідних балалаєчних шкіл України. Аналізуються головні етапи розвитку українського балалаєчного виконавства: фольклорний, етап професіоналізації, етап академізації, новітній.

Увага фокусується на етапі академізації як найважливішому щаблі становлення професійного балалаєчного виконавства, який відзначився утворенням низки професійних шкіл, забезпеченням освітніми програмами та методичною базою навчання виконавській майстерності. Зазначається, що початок становлення професійної освіти за спеціалізацією «балалайка» припадає на 50-ті рр. ХХ ст. Підкреслюється визначна роль Євгена Григоровича Білінова та Павла Івановича Нечепоренка як засновників двох провідних напрямів українського балалаєчного мистецтва; надається характеристика їхніх педагогічних і методичних засад.

Вивчаються індивідуальні виконавські стилі видатних представників українських балалаєчних шкіл на основі аудіо-, відеозаписів концертних виступів, майстер-класів, а також особистого інтерв'ювання автором роботи.

Традиції балалаєчної школи М. Геліса – Є. Білінова проаналізовані на прикладі творчої діяльності представників Київської (Юрій Алексик) та Одеської (Геннадій Шишкін, Анатолій Гриценко, Олександр Мурза, Дмитро Журавель) виконавських шкіл. Творча діяльність Юрія Федотова розглядається у контексті підтримання традицій школи П. Нечепоренка – О. Шалова.

У процесі дослідження творчої діяльності відомих сучасних українських балалаєчників-виконавців були виявлені риси спадкоємності традицій провідних напрямів у балалаєчно-виконавському мистецтві, зумовлені взаємодією виконавських і методичних засад провідних балалаєчних шкіл, процесами взаємообміну професійним досвідом, творчим взаємозбагаченням.

Ключові слова: українське балалаєчне виконавство, ансамбль балалайка – фортепіано, мистецтво, українські виконавські школи, сучасні балалаєчники-виконавці.

Nataliia DOMASHICH,

orcid.org/0000-0002-7814-742X

Teacher of the Cycle Commission “General Piano”, Concertmaster
Separate Structural Unit “Professional Music College” of the Municipal Higher Educational Institution
“Mykhailo Glinka Dnepropetrovsk Academy of Music” of the Dnepropetrovsk Regional Council
(Dnipro, Ukraine),
Candidate at the Department of Music History and Musical Ethnography
A. V. Nezhdanova Odessa National Academy of Music
(Odessa, Ukraine) natadomashich@gmail.com

HEREDITARY TRADITIONS OF UKRAINIAN BALALAIKA SCHOOLS: INTERACTION OF PERFORMING AND METHODOLOGICAL BASES

In the article research the hereditary traditions of Ukrainian balalaika schools; was made an attempt to generalize the performing and methodological experience of the leading balalaika schools of Ukraine. The main stages of development of Ukrainian balalaika performance has been analyzed: folklore, stage of professionalization, stage of academization stage, newest stage.

Attention was focused on the stage of academization, as the most important stage in the formation of professional balalaika performance, which was marked by the formation of a number of professional interpretation schools, the provision of educational programs and methodological framework for teaching performing skills. We noted that the

beginning of the formation of professional education in the specialty "balalaika" dates back to the 50s of the twentieth century. Was emphasized the outstanding role of Yevhen Hryhorovych Blinov and Pavlo Ivanovych Necheporenko as the founders of the two leading directions of Ukrainian balalaika art; the characteristic of their pedagogical and methodical bases had been given.

Individual performance styles of prominent representatives of Ukrainian balalaika schools has been studied on the basis of audio / video recordings of concert performances, master classes, as well as personal interviews with the author of the work.

The traditions of the balalaika school of M. Helis – Y. Blinov was analyzed on the example of creative activity of representatives of Kyiv (Yuriy Aleksyuk) and Odesa (Gennady Shishkin, Anatoliy Hrytsenko, Oleksandr Murza, Dmytro Zhuravel) performances schools. Yuri Fedotov's creative activity is considered in the context of maintaining the traditions of the school of P. Necheporenko – O. Shalov.

In the process of studying the creative activity of famous modern Ukrainian balalaika performers the features of continuity of traditions of leading directions in balalaika-performing art were revealed, caused by interaction of performing and methodical bases of leading balalaika schools, processes of mutual exchange of professional experience, creative mutual enrichment.

Key words: *Ukrainian balalaika performance, balalaika-piano ensemble, art, Ukrainian performing schools, modern balalaika performers.*

Постановка проблеми. Українське балалаєчне виконавство є вагомим частиним народно-інструментального мистецтва України. Свідченням цього є активне включення балалайки у концертно-виконавський процес у всіх напрямках музичного мистецтва – від фольклору та класичних творів до творів новітніх стилів і напрямів. Поява значної кількості нових творів для балалайки українських композиторів, активна концертна діяльність українських балалаєчників-виконавців, а також наявність високопрофесійної школи гри на балалайці на всіх рівнях освітнього процесу є підтвердженням того, що балалаєчне мистецтво є невід'ємною частиною національної музичної культури України. Балалаєчне виконавство як частина народно-інструментального мистецтва України пройшло величезний шлях – від аматорського побутового музикування до сучасного професійного мистецтва, увібравши в себе досвід цілої плеяди його видатних митців.

У статті вперше в українському музикознавстві здійснюється спроба узагальнення виконавського та методичного досвіду провідних професійних балалаєчних шкіл України.

Аналіз досліджень. Питання становлення та розвитку професійного балалаєчного мистецтва України у контексті спадкоємності та взаємодії виконавських традицій сьогодні не стало об'єктом окремого наукового дослідження. У публікаціях, присвячених видатним діячам балалаєчного мистецтва, автори звертаються переважно до відтворення біографічних фактів їхнього життя та творчості (А. Пересада, О. Данилов, А. Кунгуров, В. Конов, Л. Козачек). Існує низка праць, у яких відображені деякі аспекти регіональної специфіки розвитку балалаєчного виконавства. У дисертації С. Костогриза «Виконавство на балалайці Харківщини як складова українського музичного мистецтва» виявляється роль народно-інстру-

ментальних традицій Харківщини у становленні та розвитку балалаєчного мистецтва України. У статті О. Мурзи «Наслідування традицій Київської балалаєчної школи в творчій діяльності Г. М. Шишкіна й А. В. Гриценка» розглянуто педагогічні та методичні принципи Одеської балалаєчної школи у контексті спадкоємності традицій виконавської школи М. Геліса – Є. Блінова.

Мета статті – розкрити особливості формування українського професійного балалаєчного мистецтва у контексті спадкоємності традицій провідних виконавських шкіл.

Виклад основного матеріалу. Балалаєчне виконавство як частина народно-інструментального мистецтва України пройшло величезний шлях – від аматорського побутового музикування до сучасного професійного мистецтва, увібравши в себе досвід цілої плеяди його видатних митців. Як і будь-яке народно-інструментальне мистецтво, українське балалаєчне виконавство у процесі свого естетичного розвитку пройшло такі основні етапи:

Фольклорний етап розвитку балалаєчного виконавства – етап усної колективної творчості народних виконавців-аматорів. Низка історичних і літературних джерел свідчать про широке розповсюдження автентичної балалайки на території Слобожанщини, а також про її використання у музичному фольклорі інших регіонів України (Костогриз, 2017: 22).

Етап професіоналізації відзначився вдосконаленням інструментарію, переходом до нотно-писемної традиції збереження музичного матеріалу, появою нового репертуару, вдосконаленням виконавської техніки. У зазначений період була створена дванадцятиладова хроматична балалайка В. Андреева – Ф. Пасербського, що призвело до оновлення й урізноманітнення балалаєчного репертуару. Особливу роль у професіоналізації балалаєчного

мистецтва відіграло створення нового тоді типу ансамблю балалайка – фортепіано, що надало можливість виконання різноманітних обробок творів світової класики та вивело балалаєчне виконавство на новий художній рівень.

Етап академізації відзначився активним пошуком засобів удосконалення виконавської техніки, що призвело до створення різноманітних виконавських напрямів. Друга половина ХХ ст. ознаменувалася виникненням та активним розвитком в українському народно-інструментальному мистецтві двох провідних шкіл балалаєчного виконавства, засновниками яких стали Є. Г. Блінов і П. І. Нечепоренко.

Балалаєчне мистецтво на новітньому етапі відзначається появою великої кількості оригінальних творів для балалайки, зверненням композиторів до нових жанрів і стилів, пошуком новітніх засобів виразності, нетрадиційних тембральних поєднань, новітньої ансамблевої гетерофонії.

Активний розвиток професійного народно-інструментального мистецтва в Україні на початку ХХ ст. передусім пов'язаний із творчою діяльністю двох видатних особистостей – Володимира Андрійовича Комаренка, котрий був організатором класів із навчання гри на домрі та балалайці, відкритих при Харківському товаристві «Просвітницьке дозвілля» у 1908 р. (Костогриз, 2017: 23), а також засновником першої в СРСР кафедри народних інструментів при Харківському музично-драматичному інституті у 1926 р.; та Марка Мусійовича Геліса, засновника першої кафедри народних інструментів у Київській консерваторії (1939), першої виконавської аспірантури на кафедрі народних інструментів (1951), видатного викладача, що зробив неоціненний внесок у розвиток українського народно-інструментального виконавства, виховавши цілу плеяду відомих виконавців на народних інструментах, серед яких – балалаєчники Є. Блінов, М. Хаврошин; домристи Т. Вольська, В. Івко; бандурист С. Баштан; баянисти М. Давидов, М. Різолі і багато інших видатних імен (Давидов, 2010: 272).

Друга половина ХХ ст. ознаменувалася інтенсивним розвитком балалаєчного виконавства. Саме тоді настає принципово важливий етап становлення професійних виконавських шкіл. Зазначений мистецький процес найперше пов'язаний із творчою діяльністю двох видатних митців – П. І. Нечепоренка та Є. Г. Блінова.

Одним із найяскравіших представників балалаєчного виконавства України є Євген Григорович Блінов (1925–2018), Заслужений артист УСССР, Народний артист РСФСР, творча діяльність якого здобула

широке визнання із середини 50-х рр. минулого століття. За своє довге мистецьке життя Є. Г. Блінов відзначився як засновник виконавського напрямку, що дав початок одразу двом балалаєчним школам – Київській (в Україні) й Уральській (у Росії).

Є. Г. Блінов – випускник Київської консерваторії (1946–1951 рр., клас професора М. М. Геліса). Із 1951 р. викладав у Київському музичному училищі, Київській консерваторії, а також працював на посаді соліста Київської філармонії. Із 1963 р. працював у Свердловській консерваторії (з 1975 до 1988 – на посаді ректора), де став засновником кафедри народних інструментів. Останній період життя (із 2006 р.) жив і працював у Києві. За довгі роки педагогічної діяльності Є. Г. Блінов виховав цілу плеяду талановитих музикантів – виконавців і викладачів, серед яких – Ю. Ю. Алексик, А. К. Улахли, В. Н. Ілляшевич, Ш. С. Аміров, В. А. Аверін, Ю. Клепалов і багато інших (Мурза, 2013: 150).

Виконавська школа Є. Г. Блінова характеризується насамперед найвищим рівнем віртуозної майстерності. Виняткова легкість і рухливість у виконанні найскладніших епізодів, чіткість і ясність звучання технічних пасажів, бездоганна рівність у тремолованні, основаному на вільному кистьовому русі, що надає особливого звучання епізодам кантиленного характеру – все це притаманне індивідуальному виконавському стилю Є. Г. Блінова. Саме завдяки цим виконавським якостям його по праву можна вважати неперевершеним майстром виконання творів світового класичного репертуару. Слід відзначити блискуче виконання ним у дуеті з піаністкою Іскриною Матвеевою «Угорської рапсодії № 2» Ф. Ліста, Фантазії на тему з опери Ж. Бізе «Кармен» П. Сарасате та інших творів золотого фонду класичної музики. Є. Блінов також є автором низки транскрипцій, обробок, перекладень і виконавських редакцій творів світової класики для балалайки та фортепіано, найпопулярніші з яких: Ф. Шуберт «Серенада», Ф. Ліст «Угорська рапсодія №2», М. Римський-Корсаков «Пляска скоморохів» із опери «Снігуронька», С. Абреу «Бразильський карнавал» та ін.

У своїй педагогічній діяльності Є. Г. Блінов активно заохочував до творчої діяльності і студентів класу балалайки. З метою розширення й оновлення народно-інструментального репертуару ним була введена у навчальну програму обов'язкова дисципліна, у рамках якої викладалися основи створення обробок, перекладень і виконавських редакцій.

Завдяки особистому творчому спілкуванню Є. Г. Блінова з українськими композиторами-

сучасниками були написані такі відомі твори для балалайки, як Сюїта у 4-х частинах К. Мяскова, Варіації на тему української народної пісні, «Болеро», «Серенада» Н. Шульмана, «Угорський чардаш» Є. Зубцова та багато інших оригінальних творів (Мурза, 2013: 153).

Також Є. Блінов є автором методичних доробок «Про систему умовних визначень в нотному записі для балалайки» (1983), «Методичні рекомендації до курсу навчання гри на балалайці» (2008), де у дуже стислій і лаконічній формі надаються визначення понять артикуляції, штрихів, прийомів і способів гри на балалайці, а також здійснюється їх чітка систематизація.

Продовжувачами традицій Київської виконавської школи, заснованої Є. Г. Бліновим, стали такі провідні фахівці балалаєчного мистецтва, як Ю. Ю. Алексик – у Києві та Г. М. Шишкін – в Одесі.

Юрій Юрійович Алексик – Заслужений артист України, відомий виконавець, педагог, диригент, методист. Навчався в Ужгородському музичному училищі та Київській консерваторії (клас Е. Г. Блінова та М. М. Геліса). Із 1963 р. викладає у Київській консерваторії (нині НМАУ ім. П. Чайковського). Серед його учнів – Заслужені артисти України В. Шаруєв, К. Боровський, Є. Чорнокондратенко; видатний виконавець і композитор Є. Тростянянський, доцент ОНМА ім. А. В. Нежданової А. Гриценко та ін.

Ю. Ю. Алексик – автор науково-методичних статей із питань майстерності гри на балалайці, а також численних перекладень для оркестру й ансамблів народних інструментів різних складів.

Із 1979 р. – керівник і засновник добре відомого в Україні, а також за її межами ансамблю «Рідні наспіви» Київської Національної філармонії, що став лауреатом низки престижних всеукраїнських, всесоюзних і міжнародних конкурсів (Давидов, 2010: 275).

Визначною рисою виконавського стилю Ю. Алексика є досконала віртуозна майстерність, що ґрунтується на методичних і виконавських засадах школи Є. Блінова, у поєднанні з емоційною яскравістю передачі художнього образу. Блискучий виконавець творів класичного репертуару, він є і чудовим інтерпретатором різноманітних обробок народних пісень, а також творів сучасних композиторів.

Геннадій Михайлович Шишкін (1928–1994) – один із провідних викладачів-балалаєчників України, продовжувач традицій виконавської школи Є. Г. Блінова на півдні України. Навчався у Свердловському музичному училищі та Київській консерваторії ім. П. І. Чайковського (клас Є. Г. Блінова).

Із 1961 р. працював в Одеській консерваторії ім. А. В. Нежданової, де заснував клас спеціальної балалайки. Серед його учнів – такі талановиті виконавці та педагоги, як Заслужений діяч мистецтв України Д. Журавель, доцент ОНМА ім. А. В. Нежданової А. Гриценко, керівник народно-інструментального ансамблю «Узори» Миколаївської обласної філармонії, Заслужений артист України І. Обревко та ін. У своїй педагогічній практиці Г. М. Шишкін водночас із кропіткою роботою над технологічними аспектами виконання (прийомами гри, штрихами, аплікатурою, способами звукоутворення) також приділяв багато уваги індивідуальному творчому розвитку студента.

Як виконавець, Г. М. Шишкін вів активну концертну діяльність як соліст Одеської обласної філармонії, а також у складі квартету народних інструментів «Одеса». Є автором великої кількості інструментовок для оркестру народних інструментів, ансамблів народних інструментів різних складів, а також низки перекладень творів світової класики для балалайки та фортепіано (Мурза, 2013: 154). Провідними послідовниками педагогічних принципів Г. М. Шишкіна стали Д. Т. Журавель у Харкові й А. В. Гриценко в Одесі.

Дмитро Тодосьович Журавель – талановитий педагог-балалаєчник і диригент, що зробив значний внесок у розвиток сучасного балалаєчного виконавства на Харківщині. Випускник Одеської консерваторії (клас доцента Г. М. Шишкіна) й асистентури-стажування Ленінградського інституту культури. Із 1986 до 1996 рр. викладав у Харківському інституті мистецтв, вів клас спеціальної балалайки, а також клас диригування. Виховав низку талановитих виконавців і педагогів, серед яких – лауреат міжнародних конкурсів, доцент ХНУМ ім. І. Котляревського Сергій Олександрович Костоґриз (Костоґриз, 2017: 48).

Анатолій Васильович Гриценко (1958–2004) – відомий педагог і виконавець. Навчався у Полтавському музичному училищі, Одеській консерваторії ім. А. В. Нежданової (клас Г. М. Шишкіна), асистентури-стажуванні Київської консерваторії ім. П. І. Чайковського (клас Ю. Ю. Алексика). Із 1982 р. працював на кафедрі народних інструментів Одеської консерваторії ім. А. В. Нежданової. Педагогічну діяльність А. В. Гриценко успішно поєднував із виконавством. У різні проміжки часу працював в Одеському театрі музичної комедії, в Ансамблі Південної групи військ, у складі ансамблю «Мозаїка» Одеської обласної філармонії. Серед його учнів – яскравий представник сучасного балалаєчного виконавства О. А. Мурза (Мурза, 2013: 157).

Олександр Анатолійович Мурза – Заслужений артист України, доцент Одеської Національної музичної академії ім. А. В. Нежданової. З 1982 р. навчався в Одеському музичному училищі ім. К. Данькевича, з 1986 р. – в Одеській консерваторії ім. А. В. Нежданової (клас доцентів Г. М. Шишкіна й А. В. Гриценка). Свою професійну виконавську діяльність О. А. Мурза розпочав як соліст камерного народно-інструментального оркестру «Чорне море» під керівництвом Заслуженого робітника культури України, професора В. М. Євдокимова. Майже водночас розпочинає концертну діяльність у складі сімейного ансамблю із Заслуженим артистом України Володимиром Мурзою (баян) і доцентом Світланою Мурза (домра). У складі різноманітних народно-інструментальних колективів здійснив велику кількість гастрольних поїздок по Україні, а також країнами зарубіжжя.

Як соліст-виконавець, О. А. Мурза веде активну концертну діяльність в Одесі та інших містах України. Його концертні програми відзначаються великим стильовим і жанровим різноманіттям. Особливо слід відзначити яскраве виконання ним творів сучасних авторів. Блискуча техніка, досконале володіння усіма технічними засобами та новітніми прийомами звукоутворення на балалайці, бездоганне відчуття форми та композиції сучасного музичного твору – все це робить його виконання яскравим і довершеним.

О. А. Мурза також є автором великої кількості перекладень і виконавських редакцій для балалайки творів сучасних авторів. Особливо слід відзначити його творчу співпрацю із видатним сучасним українським композитором, професором Одеської Національної музичної академії Віктором Петровичем Власовим, твори якого завжди з великим успіхом звучать у концертних програмах О. А. Мурзи. У 2006 р. у російському видавництві «Мир нот» вийшла збірка «Віктор Власов. П'єси для балалайки та фортепіано», автором виконавських редакцій і методичних коментарів, а також редактором-упорядником якої є О. А. Мурза.

Із 1992 р. і дотепер Олександр Анатолійович веде педагогічну діяльність в Одеській державній консерваторії ім. А. В. Нежданової (нині Одеська Національна музична академія ім. А. В. Нежданової), передаючи виконавський досвід студентам свого класу.

Павло Іванович Нечепоренко (1916–2009) – видатний музикант і педагог, Народний артист СРСР. Засновник одного із провідних виконавських напрямів у балалаєчному мистецтві, що традиційно називають Московською балалаєчною

школою, П. І. Нечепоренко народився у 1916 р. в українському місті Чигирин Київської губернії. У 1927 р. родина Нечепоренків переїхала до Керчі, де і бере початок творча діяльність майбутнього видатного музиканта. Саме тут відбуваються його перші публічні виступи як соліста-балалаєчника, а також керівника організованого ним невеликого самодіяльного оркестру при одному з клубів міста. Згодом закінчив ленінградське музичне училище ім. М. П. Мусоргського та диригентсько-хоровий факультет Ленінградської консерваторії ім. М. А. Римського-Корсакова. Із 1959 р. П. І. Нечепоренко викладає балалайку на кафедрі народних інструментів Державного музично-педагогічного інституту ім. Гнесіних, де виховав цілу плеяду талановитих виконавців-балалаєчників, таких як О. Данилов, В. Болдирєв, В. Зажигін, В. Єльчик, А. Горбачов та багато інших (Кунгуров).

Визначною рисою виконавської школи П. І. Нечепоренка є надзвичайно об'ємне, динамічно повноцінне звучання, яскраве виразне інтонування, агогічна гнучкість, велика кількість тембральних знахідок, блискуча техніка. Новаторство виконавської школи П. І. Нечепоренка полягало в удосконаленні технології звукоутворення на балалайці, що найперше мало за мету тембральне урізноманітнення, посилення динамічних можливостей, а також акустичну диференціацію звучання дво- і триголосних послідовностей. Гра «на опорі», з підключенням ваги усієї руки, що саме і надає звучанню балалайки об'єму та динамічної повноцінності, є одним із провідних принципів школи П. І. Нечепоренка.

Введення та широке застосування гітарних і комбінованих прийомів надало можливість для урізноманітнення тембрального звучання балалайки, а також динамічної диференціації балалаєчної фактури. Однією з визначних тембральних знахідок П. І. Нечепоренка є прийом *vibrato* правої руки, що надало звучанню епізодів кантиленного характеру нового, особливого тембрального забарвлення. Водночас широке введення ним у виконавську практику одинарного *pizzicato* значно розширило віртуозно-технічні можливості інструменту балалайка (Данилов, 2016).

Індивідуальний виконавський стиль П. І. Нечепоренка відзначався академічною стриманістю, відсутністю зовнішніх показних ефектів і зайвої емоційності та водночас особливою проникливістю, виразним поданням кожної окремої інтонації та яскравим тембральним різноманіттям, про що свідчать збережені аудіозаписи неперевершеного виконання ним обробок народних пісень у творчому тандемі з піаністом А. Білобоковим.

Зазначені художні засади мали широке відображення й у педагогічній діяльності видатного митця.

П. І. Нечепоренко є автором низки популярних творів для балалайки (серед них – концертна фантазія на тему української народної пісні «Від села до села»), численних транскрипцій для балалайки творів світової класики, а також різноманітних виконавських редакцій.

Методичні доробки П. І. Нечепоренка викладені у збірнику «Школа гри на балалайці», створеному спільно з В. Мельниковим і виданому у 1988 р.

Найвидатнішим учнем П. І. Нечепоренка, послідовником і продовжувачем традицій його виконавської школи слід вважати Олександра Борисовича Шалова (1927–2001). Видатний виконавець, педагог, композитор, О. Б. Шалов є засновником Ленінградського напряму школи балалаєчного виконавства. Будучи принциповим послідовником виконавських традицій школи П. І. Нечепоренка, О. Б. Шалов у своїй роботі активно впроваджував особистий педагогічний підхід, що полягав у необхідності створення умов для розвитку самостійного творчого мислення студента. За ствердженням випускника його класу, Заслуженого артиста України Ю. П. Федотова, Олександр Борисович найбільше цінував творчу активність і художню ініціативу у створенні власних трактовок музичних творів студентами його класу. Він завжди намагався ніколи і нікому не надавати різко негативних оцінок, особливо своїм учням, натомість завжди всіляко підтримував їхні творчі пошуки. У своїй педагогічній роботі О. Б. Шалов акцентував увагу найперше на досягненні емоційно виразного та художньо переконливого виконання музичного твору. О. Б. Шалов є автором перекладів творів класичного репертуару для балалайки, а також великої кількості оригінальних творів, основаних на темах народних пісень, що набули широкого розповсюдження у педагогічній і концертній практиці сучасних балалаєчників.

Методична робота О. Б. Шалова складається з низки навчальних посібників, серед яких – «Основи гри на балалайке» (1970), у якому автор узагальнив не тільки свій власний педагогічний і виконавський досвід, а й досвід свого учителя П. І. Нечепоренка (Конов, 2017: 28). У зазначеній роботі вперше детально розглянуті різноманітні виконавські прийоми та роз'яснена специфіка їх застосування, звертається увага на проблему постановки ігрового апарату, аплікатурні принципи, надається визначення основним способам звукоутворення.

Сучасним послідовником виконавських традицій балалаєчної школи П. І. Нечепоренка – О. Шалова

в Україні є відомий виконавець, диригент і педагог, автор численних аранжувань для оркестрів та ансамблів академічних народних інструментів різних складів, а також виконавських редакцій для балалайки творів сучасних композиторів Юрій Павлович Федотов – Заслужений артист України, доцент Дніпропетровської академії музики ім. М. Глінки. Ю. П. Федотов розпочав свою професійну освіту у Дніпропетровському музичному училищі ім. М. Глінки. У 1967 р. вступив до Ленінградської консерваторії ім. М. А. Римського-Корсакова, до класу професора О. Б. Шалова. Саме роки спілкування із цим видатним музикантом, за словами Юрія Павловича, стали найважливішим етапом становлення його професійної майстерності.

Із 1968 року Юрій Павлович активно займається викладацькою діяльністю у Дніпропетровському училищі культури та музичних школах міста, із 1983 р. викладає у Дніпропетровському музичному училищі ім. М. Глінки. Серед його учнів – лауреати всеукраїнських і міжнародних конкурсів, серед яких А. Гелун, О. Федотов, артист Державного оркестру російських народних інструментів «Метелиця» (Санкт-Петербург) О. Камарін, доцент Ростовської державної консерваторії (академії) ім. С. В. Рахманінова, В. Терещенко та ін. (За матеріалами, наданими Ю. П. Федотовим).

Особливе місце у творчій діяльності Ю. П. Федотова займає сольне виконавство. Його індивідуальний виконавський стиль є яскравим прикладом синтезу двох балалаєчних шкіл – П. І. Нечепоренка й О. Б. Шалова. Звуковий об'єм і динамічна повноцінність, тембральне різноманіття та технічна довершеність у виконанні різноманітних балалаєчних прийомів, що притаманне школі П. І. Нечепоренка, у виконавській діяльності Ю. П. Федотова природньо поєднуються з емоційною яскравістю й оригінальністю творчого мислення у створенні виконавських трактовок. Його концертні програми відзначаються широким різноманіттям і складаються із творів різних епох, стилів і жанрів – від музики бароко до творів сучасних композиторів. Особливо переконливими є його виконавські трактування творів кантиленного характеру, що відзначаються природньою агогікою й особливим, витонченим ліризмом.

Водночас із сольним виконавством Ю. П. Федотов є засновником і незмінним керівником квартету струнних народних інструментів «Слов'яни», який став видатним явищем у культурному житті Дніпропетровщини та був у свій час відомим не тільки в Україні, а й далеко за її межами.

Нині Ю. П. Федотов продовжує активну виконавську діяльність (останні шість років – у твор-

чому тандемі з автором статті), кожен хвилину вільного часу приділяючи удосконаленню своєї виконавської майстерності.

Як викладач, Юрій Павлович веде клас диригування у Дніпропетровській академії музики ім. М. Глінки, а також є керівником молодшого складу оркестру народних інструментів зазначеного навчального закладу.

Висновки. Узагальнюючи вищевикладене, слід відзначити, що українське балалаєчне виконавство на сучасному етапі займає важливе місце у культурному житті сучасної України, є невід'ємною частиною української національної традиції та набуває активного професійного розвитку в українському мистецькому середовищі.

Професійне балалаєчне мистецтво в Україні у процесі свого розвитку увібрало риси провідних виконавських шкіл: П. Нечепоренка–О. Шалова та Є. Блінова. Кожен із цих напрямів має власну специфіку, характерні риси, закладені у педагогічних і методичних принципах, що відображають індивідуальний творчий підхід його засновника, але не

можна говорити про їхню чітку диференціацію, адже всі вони існують і розвиваються у контексті загального розвитку народно-інструментального мистецтва України, у тісному взаємозв'язку з іншими виконавськими напрямами та школами. Нині відбувається процес певного зближення та взаємозбагачення усіх виконавських напрямів балалаєчного мистецтва. Цьому сприяє активний обмін професійним досвідом, що відбувається у процесі творчого спілкування. Проведення конкурсів і фестивалів народно-інструментального мистецтва, участь у наукових семінарах і майстер-класах провідних фахівців цієї спеціалізації, їхні наукові та методичні доробки, а також активна концертна діяльність провідних українських виконавців – Заслужених артистів України Олександра Мурзи, Юрія Федотова, Юрія Алексика й інших талановитих балалаєчників-виконавців – все це сприяє не тільки активному розвитку українського професійного балалаєчного виконавства, а й популяризації усього українського народно-інструментального мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексик Ю. До проблеми гнучкості виконавського апарату балалаєчника. *Виконавське музикознавство академічного народно-інструментального мистецтва України* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 2015 р. Київ – Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2015. С. 53–59.
2. Давидов М. Історія виконавства на народних інструментах (Українська академічна школа) : монографія. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2010. 594 с.
3. Козачек Л. Балалайка в Україні. *Виконавське музикознавство: Науковий вісник НМАУ імені П. І. Чайковського*. 2017. Вип. 23. С. 406–413.
4. Костогриз С. Виконавство на балалайці Харківщини як складова українського музичного мистецтва : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 / Харків. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2017. 254 с.
5. Мурза О. Наследование традиций Киевской балалаечной школы в творческой деятельности Г. М. Шишкина и А. В. Гриценко. *Музичне мистецтво і культура: науковий вісник ОНМА ім. А. В. Нежданової*. 2013. Вип. 18. С. 248–259.
6. Пересада А. Справочник балалаєчника. Москва : Советский композитор, 1977. 223 с.
7. Данилов А. Школа новаторства, школа життя П. І. Нечепоренка (К століттю со дня народження). *Александр Данилов*. URL: http://www.danilovrostov.ru/article_25.pdf/ (дата звернення: 18.10.2021)
8. Конов В. Жизнь, посвященная балалайке. *Musicus*. 2017. № 2. URL: http://old.conservatory.ru/files/Musicus_50_Konov.pdf (дата звернення: 26.09.2021)
9. Кунгуров А. Павел Иванович Нечепоренко. *Анатолій Кунгуров*. URL: https://ankungurov.ru/music/balalaika/pavel_ivanovich_necheporenko/ (дата звернення: 07.09.2021)

REFERENCES

1. Aleksey Yu. Do problemy hnuchkosti vykonavskoho aparatu balalaiechnyka. [To the problem of flexibility of the performing apparatus of the balalaika player]. *Performing musicology of the academic folk-instrumental art of Ukraine* : Proceedings of the All-Ukrainian scientific-practical conference. Kyiv-Nizhyn, PE Lysenko M. M. 2015. pp. 53–59. [in Ukrainian]
2. Davydov M. Istoriia vykonavstva na narodnykh instrumentakh (Ukrainska akademichna shkola) : monohrafiia. [History of the performance on folk instruments (Ukrainian academic school) : treatise]. Lutsk: Volyn Regional Printing House, 2010. 594 p. [in Ukrainian]
3. Kozachek L. Balalaika v Ukraini. [Balalaika in Ukraine]. *Performing Musicology: Scientific Bulletin of UNTAM Tchaikovsky*. 2017. Issue 23. 2017. pp. 406–413. [in Ukrainian]
4. Kostohryz S. Vikonavstvo na balalaitsi Kharkivshchyni yak skladova ukrains'kogo muzichnogo mistetstva: dis. ... kand. mistetstvovnavstva : 17.00.03 / Kharkiv. Nats. un-t mistetstv im. I. P. Kotlyarevs'kogo. [Performance on the balalaika in Kharkiv region as a component of Ukrainian musical art: dis. ... cand. of Art History: 17.00.03 / I. P. Kotlyarevsky Kharkiv National University of Arts]. Kharkiv, 2017. 254 p. [in Ukrainian]
5. Murza O. Nasledovanye tradytsyi Kyevskei balalaiechnoi shkoly v tvorcheskoi deiatelnosti H.M.Shyshkyna y A. V. Hrytsenko. [Inheritance of the traditions of the Kiev balalaika school in the creative activity of G.M. Shishkin and

A.V. Gritsenko]. *Musical art and culture : Scientific Bulletin A. V. Nezhdanova Odessa National Academy of Music*. 2013. Issue 18. pp. 248–259. [in Russian]

6. Peresada A. *Spravochnik balalaechnyka*. [Balalaika Handbook]. Moscow: Sovetskyi kompozytor, 1977. 223 p. [in Russian]

7. Danylov A. Shkola novatorstva, shkola zhyzny P. Y. Necheporenka (K stoletyiu so dnia rozhdnyia). [School of innovation, school of life of P. I. Necheporenko (To the centenary of his birth)]. *Alexandr Danilov*. URL: http://www.danilovrostov.ru/article_25.pdf/ (access date 18.10.2021) [in Russian]

8. Konov V. Zhyzn, posviashchennaia balalaike. [Life dedicated to the balalaika]. *Musicus*. 2017. № 2. URL: http://old.conservatory.ru/files/Musicus_50_Konov.pdf (access date 26.09.2021) [in Russian]

9. Kunhurov A. Pavel Yvanovych Necheporenko [Pavel Ivanovych Necheporenko]. *Anatoly Kungurov*. URL: https://ankungurov.ru/music/balalaika/pavel_ivanovich_necheporenko/ (access date 07.09.2021) [in Russian]